

Vignetten - thema 2

Het zien van educatieve behoeften

HOOFDSTUK 6 VIGNET 1

Twee visies

Jakub (14 jaar, 2 vmbo) is geboren in Nederland. Zijn thuistaal is Pools. Hij staat er niet zo goed voor: als hij zo doorgaat, zal hij dit jaar niet overgaan. Bovendien loopt het qua aansluiting niet helemaal lekker in de mentorklas. De mentor is tevens leraar Nederlands. Hij benoemt dat Jakub slim genoeg is. Hij had immers een goede score op de eindtoets. Maar met een andere thuistaal heb je een achterstand.

Als de ouders vragen naar de ondersteuningsmogelijkheden, zegt de mentor dat Jakub studietoelagen mist en dat bijles voor Nederlands na schooltijd een goed idee is. Hij benoemt dat Jakub sociaal niet sterk is en oppert een sociaalvaardigheidstraining.

Het volgende gesprek is met de leraar Engels, die tevens een programmeerproject heeft begeleid. Jakub vraagt of hij ook vindt dat hij sociaal niet sterk is en studietoelagen mist. De leraar begint hardop te lachen: hij denkt dat Jakub een grapje maakt. Immers: in het project heeft Jakub een positief aandeel gehad in de samenwerking en laten zien dat hij goed kan plannen en prioriteren. Bovendien werkt hij samen met een klasgenoot – naar volle tevredenheid van beiden en de leraar – op een hoger niveau Engels.

Reflectievragen

- Welke kenmerken van Jakub vallen je op in deze casus, en welke impliciete aannames roepen die bij jou op?
- Wat valt je op aan de verschillende ervaringen van beide leraren met Jakub?
- Welke informatie zou jij nog willen hebben om de vertaling naar de educatieve behoeften van Jakub te maken?
- Wat vind je van de voorgestelde interventies en hoe zou je deze in de klassensituatie (dus niet buiten de klas of school) kunnen vormgeven?

Toelatingseisen kunnen dilemma's oproepen

Een stichting in het midden van het land verzorgt een bovenschoolse plusklas voor leerlingen van groep 5 t/m 8. Voor deelname aan deze plusklas geldt een strikt toelatingsbeleid: de leerlingen moeten een IQ-score van > 130 hebben, en hoge scores op het LVS en op methodetoetsen laten zien. Het aantal plekken is beperkt en daarom buigt een commissie zich over de keuze van de toelating. Ze lopen tegen de volgende problemen aan:

- Van één school zijn er ieder jaar veel aanmeldingen. Deze school heeft een hoge uitstroom en veel leerlingen die op basis van de toelatingscriteria in aanmerking zouden komen.
- Een andere school zou dolgraag enkele leerlingen willen plaatsen, omdat die ver boven het gemiddelde van de school scoren. Er is geen budget voor intelligentie-onderzoek en niet alle scores zijn zo hoog als gevraagd.
- Het aantal beschikbare plekken wordt eigenlijk ieder jaar beperkter, omdat de leerlingen automatisch ieder jaar terugkomen, en omdat broertjes en zusjes ook automatisch instromen.
- Ouders en scholen verwachten uitleg van de toelatingscommissie wanneer een leerling niet geplaatst is.

Reflectievragen

- Welke kenmerken worden genoemd voor toelating en welke nadelen brengt dit met zich mee?
- Wat zou jij nog meer willen weten van de beide basisscholen die genoemd worden?
- Als je uitgaat van educatieve behoeften, wat kun je dan zeggen over de automatische verlenging en toelating voor broertjes/zusjes die geldt voor deze plusklas?
- Wat zou jij deze stichting willen meegeven als advies, als het gaat om de terugkoppeling aan ouders en scholen?

Praten of zittenblijven

Wiebe is 14 jaar, begaafd en zit in de derde klas van het vwo. Zijn cijfers zijn zo dat hij dreigt te blijven zitten. Wiebe neemt daarom wekelijks deel aan een project voor onderpresterende leerlingen. Het eerste leerdoel is dat leerlingen leren om zelf met vakleraren in gesprek te gaan over de problemen die zich bij de vakken voordoen. Daardoor zouden zij leren om hun eigen 'change-agent' te worden.

De projectleider moedigt Wiebe meerdere keren aan om met de leraren Duits en Frans in gesprek te gaan. Hij verveelt zich bij deze vakken. Tijdens de lessen zoekt hij vertier om de verveling te verdrijven. Wiebe heeft snel de lachers op zijn hand. Leraren ervaren hem als een stoorzender die eerst maar eens moet bewijzen dat hij de stof goed aankan. Zijn toetsresultaten vormen daarvoor geen indicatie.

Na vier weken heeft Wiebe nog steeds geen gesprek met de betreffende leraren gehad. Als de projectleider vraagt hoe dat zo komt, ontwijkt Wiebe de vraag. Wiebe krijgt opnieuw de opdracht om het gesprek met de leraren aan te gaan. Na acht weken is er nog niets veranderd. De projectleider geeft het op. Haar conclusie is dat Wiebe niet wil veranderen. Thuis geeft Wiebe aan dat hij van school af wil.

Reflectievragen

- Wat zou de reden kunnen zijn dat Wiebe het gesprek met de vakleraren niet aangaat?
- Wat of wie zou kunnen bijdragen aan een oplossing?
- Waar zou mogelijk de eerste veranderbehoefte liggen?
- Hoe zou in deze situatie het educatief partnerschap anders vormgegeven kunnen worden?

Nooit zomaar denken dat je het weet

Leila is 9 jaar. Ze is een van de betere leerlingen van de groep. Haar groepsleraar is blij met Leila, want 'van haar kun je er wel 40 in de groep hebben'. Leila is rustig, bescheiden, doet haar werk goed, kan vrijwel altijd meteen zelfstandig aan de slag en doet nauwelijks een beroep op de leraar tijdens het zelfstandig werken. Als de leraar een cijfer zou moeten geven voor haar welbevinden, dan zou dat voor Leila een 10 zijn.

Haar ouders zien Leila ook als een rustig en bescheiden meisje. Haar drie broertjes vragen veel aandacht, waardoor zij er soms een beetje 'tussendoor glipt'. Ze zijn trots op hun zelfstandige dochter die het goed doet op school. Als zij een cijfer moeten geven voor haar welbevinden op school, dan zouden ze eveneens een 10 zeggen.

Als de klas een opstel moet schrijven over 'Een jaar op school' schrikt de leraar van Leila's verhaal. Leila vertelt over een stil en teruggetrokken meisje dat zich op school diepongelukkig voelt. Het meisje voelt geen goede verbinding met haar klasgenoten, ze doet veel alsof, vindt de leerstof maar saai en heeft het idee dat de leraar haar niet ziet. Het meisje in haar verhaal waardeert haar welbevinden op school met een 3.

Reflectievragen

- Wat betekent deze informatie voor de kracht van educatief partnerschap in deze situatie?
- Wat is de eerste stap die je zou zetten en wat maakt dat dit de eerste stap zou zijn?
- Wat ga je doen om die eerste stap voor te bereiden en wat ga je niet doen?
- Welke kaders ga je stellen voor wat je met de resultaten van je stap gaat doen?

Samenwerking rond gedrag, (hoog)begaafdheid en thuisproblemen vo

Noor is 14 jaar en zit in 3 vwo. Ze heeft een hoog cognitief niveau en laat in schriftelijke opdrachten en toetsen bovengemiddelde prestaties zien. Toch is haar aanwezigheid op school wisselend. In de klas raakt ze snel overprikkeld, vermijdt ze contact met klasgenoten en spreekt ze nauwelijks in groepssituaties. Haar mentor ziet dat Noor zich afsluit en iedere vorm van feedback of beoordeling uit de weg gaat. Er is een diagnose angststoornis gesteld door een externe zorgverlener. Ouders geven aan dat Noor thuis uitgeput is, slecht slaapt en paniekaanvallen heeft bij de gedachte aan toetsen of presentaties. School wil passend onderwijs blijven bieden, maar worstelt met de vraag hoe ze de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van Noor in balans kunnen brengen. Er is incidenteel contact geweest met de jeugdarts, maar structurele samenwerking ontbreekt.

Het zorgteam overweegt nu een multidisciplinair overleg met ouders, school, jeugdhulp en eventueel een specialist op het gebied van (hoog)begaafdheid en internaliserende problematiek. Er is behoefte aan duidelijkheid over wie welke rol pakt in het afstemmen van onderwijs, zorg en begeleiding.

Reflectievragen

- Wat zie jij als de kern van de educatieve behoeften van Noor?
Denk hierbij zowel aan didactische als sociaal-emotionele aspecten. Wat heeft zij nodig om tot leren te komen?
- Welke rol neem jij nu meestal in soortgelijke situaties?
Welke rol zou je idealiter meer willen of moeten pakken volgens de matrix die in het hoofdstuk wordt gebruikt?
- Benoem die rol aan de hand van de zes betrokkenheidsvormen (meeleven, meedenken, meewerken, meebeslissen, informeren, verantwoordelijkheid).
- Waar zie je in deze casus kansen voor afstemming tussen onderwijs en zorg?
Wat zijn volgens jou concrete eerste stappen om de samenwerking te verbeteren?
- Hoe kun je als team of organisatie structureel ruimte creëren voor leerlingen zoals Noor?
Denk hierbij aan signalering, communicatie met ouders, inzet van expertise en schoolbeleid.

Samenwerking rond gedrag, (hoog)begaafdheid en thuisproblemen po

Liam is 9 jaar en zit in groep 6. Hij is een snelle denker, houdt van complexe puzzels en stelt vaak kritische vragen in de klas. De leraar merkt dat hij zich steeds vaker terugtrekt en opdrachten weigert. Thuis is hij prikkelbaar en slaapt slecht. Zijn ouders geven aan dat er spanningen zijn in de thuissituatie door een echtscheiding. Ze voelen zich niet altijd gehoord door school. De intern begeleider vermoedt dat er sprake is van (hoog)begaafdheid met bijkomende sociaal-emotionele problematiek. Er is contact geweest met de jeugdverpleegkundige van de GGD. Ook is een specialist (hoog)begaafdheid kort betrokken geweest voor observatie.

De school overweegt een overleg met ouders, jeugdhulp en externe expertise. Er is nog geen duidelijke werkverdeling en iedereen kijkt naar elkaar om te bepalen wie wat oppakt.

Reflectievragen

- Wat zijn de ondersteuningsbehoeften van Liam (zowel didactisch, sociaal-emotioneel als in relatie tot zijn thuissituatie)?
- Stel Liam zit op jouw school. Wie zijn er betrokken bij deze casus? Denk vanuit het multidisciplinair netwerk (matrix).
- Hoe verdeel je de verantwoordelijkheden? Wie pakt wat op – en waarom?
- Hoe zorg je dat de stem van Liam gehoord wordt en serieus wordt genomen, ondanks zijn jonge leeftijd?
- Hoe houd je rekening met verschillende perspectieven en ‘talen’ in de communicatie tussen ouders, school en jeugdhulp?

Je bewust worden van je eigen culturele achtergrond

Op een middelbare school ergens in Nederland wilde een leerteam werken aan meer cultureel sensitief onderwijs, omdat ze van een aantal (oud-)leerlingen signalen hadden gekregen dat ze zich niet altijd thuis voelden op de school vanwege hun culturele achtergrond. Om meer cultureel sensitief te worden, begonnen de leraren met zich bewust worden van hun eigen culturele achtergrond.

De leraren noteerden eerst met welke overtuigingen zij opgevoed waren. Dat kon gaan om overtuigingen wat betreft tijd, ruimte, leven/dood, rol van man/vrouw, rol van religie, rol van onderwijs. Vervolgens gingen ze elkaar hierover interviewen.

Opvallend was dat de leraren elkaar al best lang kenden als collega en toch veel nieuwe informatie over elkaar te weten kwamen. Twee leraren kwamen er bijvoorbeeld achter dat zij verschillende achtergronden hadden. De één kwam uit een arbeidersgezin en was de eerste in de familie die ging studeren. De ander kwam uit een onderwijsgezin. De leraar uit het arbeidersgezin had zelf moeten uitzoeken hoe studeren eigenlijk werkt en was pas in zijn studententijd literatuur gaan lezen en de wereld gaan ontdekken. De ander was grootgebracht met lezen, reizen en discussiëren en voelde zich thuis in de cultuur van het onderwijs.

Reflectievragen

- Op welke thema's schuren jouw cultureel bepaalde overtuigingen met die van collega's, leerlingen of ouders? Hoe ga jij daarmee om?
- Hoe kun jij cultureel bepaalde overtuigingen bespreekbaar maken in je les?
- Wat kun jij doen om bij te dragen aan de culturele sensitiviteit op jouw school?
- Welke invloed heeft jouw eigen culturele achtergrond op de manier waarop je verwachtingen en normen hanteert in de klas, en hoe merk je dat in de interactie met leerlingen uit verschillende achtergronden?

Samen spelen is iets anders dan vrienden zijn

Juf Martine merkte al een tijdje dat haar leerling Abdelhaq soms onverwacht heel boos kon worden. Als ze dit met hem besprak, kreeg ze niet echt duidelijk wat er aan de hand was. Ze merkte dat Abdelhaq als hij goed oplette, haar uitleg snel begreep. Maar ze had de indruk dat hij soms niet oplette.

Juf Martine nodigde Abdelhaq en zijn ouders uit om dit bespreken, want ze wilde graag begrijpen wat er aan de hand was. In het gesprek werd duidelijk dat hij een gehoorprobleem had en dat hij boos werd als de klas onrustig was en hij de uitleg dus niet goed kon volgen. Daarnaast herkenden zijn ouders zijn snelheid van begrip en vertelden dat hij thuis alles wilde weten over hoe nomaden vroeger de weg vonden in de woestijn. Conclusie van het gesprek was, dat juf Martine er goed op lette dat Abdelhaq haar uitleg meekreeg. Daarnaast compacte ze zijn programma en gaf ze hem de tijd om zijn onderzoek naar navigatie in de vrijgekomen tijd op school te doen.

Reflectievragen

- Hoe proactief ben jij in het voorstellen van compacten en verrijken voor leerlingen met een andere culturele achtergrond dan de jouwe?
- Welke wetenschappelijke achtergronden of methodieken herken je in het handelen van juf Martine?
- Wat doe jij om een goede relatie op te bouwen met ouders met een andere culturele achtergrond dan de jouwe?
- Hoe maak jij gebruik van het bedenken van hypothesen als mogelijke verklaring van wat je ziet en hoe toets jij die hypothesen?

Het onopgemerkte talent – een leerling met een migratieachtergrond en (h)erkenning van (hoog)begaafdheid

Introductie en achtergrond

Samir is 12 jaar oud, geboren in Nederland uit Marokkaanse ouders die ruim twintig jaar geleden naar Nederland migreerden. Thuis wordt vooral Arabisch gesproken, maar Samir beheerst het Nederlands uitstekend, al vanaf jonge leeftijd. Al vroeg in zijn schoolcarrière valt Samir op: nieuwsgierigheid, brede interesses en een bijzonder goed geheugen kenmerken deze leerling. Op de basisschool levert Samir moeiteloos goed werk af en stelt geregeld diepgaande vragen die blijken geven van een hoog denkniveau.

Signaleren van (hoog)begaafdheid

Toch worden Samirs capaciteiten en gedragingen niet altijd juist geïnterpreteerd door de leraren op school. Hoewel Samir creatieve oplossingen aandraagt en snel denkt, zien de leraren hem eerder als 'stil' en een leerling die extra zorg nodig heeft vanwege de thuistaal en culturele verschillen. Signalen die kunnen wijzen op (hoog)begaafdheid schrijven zij toe aan een vermeende taalachterstand of een gebrek aan aansluiting bij de lesstof. Zij selecteren Samir hierdoor niet voor een plusklas of ander verrijkingsprogramma, ondanks zijn bovengemiddelde resultaten op gestandaardiseerde toetsen. Met name op onderdelen die taalvaardigheid testen, scoort Samir gemiddeld tot net boven gemiddeld, wat de school ten onrechte ziet als een teken dat deze leerling geen uitzonderlijk talent bezit.

De rol van culturele achtergrond

Binnen het gezin van Samir staat hard werken centraal, maar ook bescheidenheid. Het geven van complimenten is ongebruikelijk en prestaties worden als vanzelfsprekend beschouwd. Samir is daardoor op school terughoudend: er bestaat een angst om anders te zijn of om op te vallen, mede ingegeven door het cultuurverschil tussen thuis en school. Deze bescheiden opstelling zorgt ervoor dat Samirs talenten minder zichtbaar zijn voor de leraren.

De communicatie tussen school en thuis verloopt soms moeizaam, onder meer door verschillen in verwachtingen rondom de rol van de ouders, de manier waarop naar prestaties wordt gekeken en de mate waarin school de ouders betreft bij het onderwijsproces. Dit leidt tot wederzijds onbegrip: leraren interpreteren de terughoudendheid van Samir als een gebrek aan motivatie of interesse, terwijl het in werkelijkheid gaat om een culturele norm, gericht op niet opvallen en geen 'grote mond' hebben.

Onderpresteren en gemiste kansen

Het ontbreken van (h)erkenning van de (hoog)begaafdheid heeft gevolgen voor de ontwikkeling van Samir. Omdat zijn leerbehoeften niet worden gezien, krijgt deze leerling niet het uitdagende onderwijsaanbod dat nodig is om het volledige potentieel te ontwikkelen. Dit kan leiden tot structureel onderpresteren, verlies van motivatie en, op langere termijn, een negatief zelfbeeld. Daarnaast mist de school een kans om inclusiever te worden en beter gebruik te maken van het talent binnen de leerlingenpopulatie. De focus op gestandaardiseerde toetsresultaten en het onvoldoende betrekken van culturele factoren in de beoordeling van leerlingen leiden ertoe dat (hoog)begaafde leerlingen met een migratieachtergrond onvoldoende worden opgemerkt en begeleid.

Reflectievragen

- Hoe kunnen leraren hun eigen aannames en interpretaties over leerlingen met een migratieachtergrond kritisch onder de loep nemen, zodat talenten eerder worden herkend?
- Welke rol speelt de thuistaal en cultuur in het signaleren van (hoog)begaafdheid, en hoe kan het onderwijs beter aansluiten bij de diversiteit van de leerlingenpopulatie?
- Hoe kunnen scholen en ouders effectiever communiceren en samenwerken om het potentieel van leerlingen als Samir te (h)erkennen en te ondersteunen?
- Welke aanpassingen in het onderwijsbeleid en de dagelijkse onderwijspraktijk zijn nodig om onderpresteren en gemiste kansen bij (hoog)begaafde leerlingen met een migratieachtergrond te voorkomen?